

Syntaktiske og semantiske forskjeller mellom konstruksjonene akkusativ med infinitiv (AcI) og akkusativ med presens partisipp (AcP) i norsk

Av Geir Lima

Denne artikkelen behandler to syntaktiske strukturer i norsk som her omtales som akkusativ med infinitiv (AcI) og akkusativ med presens partisipp (AcP), først og fremst i konstruksjoner med verbene *finne*, *se* og *høre*. Artikkelen argumenterer for at presens partisipp (*V-ende*) i norsk kan ha verbal funksjon, og når bestemte kriterier oppfylles, er det mulig å snakke om en struktur i norsk som har en del til felles med den latinske AcP-konstruksjonen. Artikkelen viser at det er vanskelig å operere med et klart og tydelig skille mellom bruk av infinitiv og *V-ende* etter persepsjonsverb i norsk og i andre germanske språk. Forskjellene mellom AcI og AcP handler først og fremst om aksjonsart, men det er også viktige strukturelle og semantiske forskjeller mellom dem som blir diskutert i artikkelen.

1 Innledning

Formålet med denne artikkelen er å sammenligne to konstruksjoner i norsk som har noe til felles med de latinske konstruksjonene akkusativ med infinitiv (AcI) og akkusativ med presens partisipp (AcP). Det vil særlig bli lagt vekt på konstruksjoner med verbene *finne*, *se* og *høre* i oversetningen.

I faglitteraturen blir infinitivsetninger i konstruksjoner med persepsjonsverb (sanseverb) i oversetningen ofte omtalt som objektsinfinitiv eller akkusativ med infinitiv, og infinitiven i disse konstruksjonene har verbal funksjon. Det har vært vanlig å operere med et klart og tydelig

skille mellom infinitivskonstruksjoner med verb som *se* og *høre* i oversetningen, og bruken av presens partisipp i konstruksjoner med verbet *finne*. I det sistnevnte tilfellet omtales presens partisipp som et adjektiv (predikativ) uten noen form for verbal funksjon. Dette tydelige skillet finner vi for eksempel i *Norsk referansegrammatikk* (Faarlund et al. 1997). Vi finner lignende oppfatninger også i andre skandinaviske land, som i *Grammatik over det Danske Sprog* (Hansen og Heltoft 2011).

I denne artikkelen blir det argumentert for at én form ikke alltid bare har én funksjon, men at det er mer nærliggende å påstå at presens partisipp (*V-ende*) i norsk kan ha flere forskjellige funksjoner og kan tolkes på flere måter. Dette er betraktninger som Kinn (2014) allerede har forfektet og som Enger og Kristoffersen (2000: 86) også ser ut til å dele: «Vårt syn er at en ikke kan si at presens partisipp bestandig er enten adjektiv eller verb; konteksten må tas med i betraktning.»

Når det gjelder moderne skandinaviske språk, er det først i løpet av de siste årene at vi finner studier som handler om såkalt verbalt presens partisipp. Den mest omfattende studien er Thuréns (2008) analyse av presens partisipp i svensk, men hun behandler ikke den konstruksjonstypen som vi her omtaler som *akkusativ med presens partisipp* (AcP). Kinn (2014) og Lødrup (2016) har interessert seg for bruken av presens partisipp i norsk, men heller ingen av dem nevner denne konstruksjonstypen.

I moderne norsk kan persepsjonsverb som *se* og *høre* stå i oversetningen i en infinitivskonstruksjon, som vi ser eksempler på i (1) og (2). Akkusativleddet i oversetningen har semantisk rolle som subjekt for det infinitte verbet, og vi snakker derfor om en akkusativ med infinitiv-konstruksjon (AcI). Eksempelsetningene (3), (4) og (5) er alle konstruksjoner med *V-ende*, og kan dermed ikke være eksempler på AcI, men de har tilsynelatende likevel noe til felles med AcI-setningene (1) og (2):

- (1) Vi så dem spille fotball.
- (2) Jeg hørte ham rope om hjelp.
- (3) De fant henne sovende.
- (4) Vi så ham løpende langs veien.
- (5) Han ble sett løpende langs veien.

I faglitteraturen blir partisippet i (3) vanligvis omtalt som et adjektiv (fritt predikativ) (Faarlund et al. 1997: 472). I (4) kan det derimot være mer problematisk å se på *V-ende*-formen som et adjektiv, og et spørsmål som

stilles her er hvilken funksjon denne formen kan sies å ha i setninger som denne.

Denne artikkelen argumenterer for at det kan være problematisk å påstå at *V-ende* aldri kan ha verbal funksjon i konstruksjoner av denne typen. Det vil bli vist til strukturelle og semantiske likheter og ulikheter mellom bruken av infinitiv og *V-ende* i setninger med persepsjonsverb i oversetningen. I tillegg vil det bli vist eksempler på at *V-ende* ser ut til å være mer brukt i passivsetninger som (5) enn i aktivsetninger som (1), der infinitiv ofte foretrekkes.

I sammenligningen av de to konstruksjonene som her omtales som AcI og AcP skal vi forsøke å svare på om skillet mellom verbal og adjektivisk bruk faktisk er så tydelig som store deler av faglitteraturen påstår, og om verbet *finne* har et semantisk innhold som er grunnleggende forskjellig fra persepsjonsverbenes. Hva er egentlig de strukturelle og semantiske årsakene til at *finne* i oversetningen brukes i konstruksjoner med presens partisipp i norsk, mens infinitiv brukes med *se* og *høre*? Dette spørsmålet vil bli behandlet i denne artikkelen, og det vil bli vist til eksempler fra andre germanske språk, med særlig vekt på de skandinaviske språkene.

I del 2 blir det kort gjort rede for hvilke metoder som er brukt i undersøkelsen, samtidig som noen av de sentrale betegnelse som brukes i artikkelen blir forklart. En kort oversikt over bruken av AcP og AcI i germanske språk blir presentert i del 3. Del 4 inneholder en gjennomgang av de strukturelle forskjellene mellom AcI og AcP i moderne norsk, mens de semantiske forskjellene mellom de to konstruksjonene blir omtalt i del 5. Del 6 inneholder en oppsummering av de viktigste funnene i denne undersøkelsen.

2 Terminologi og metode

Denne artikkelen presenterer en kvalitativ analyse av to syntaktiske strukturer i norsk som her omtales som *akkusativ med infinitiv* og *akkusativ med presens partisipp*, som har noe til felles med de latinske konstruksjonene *Accusativus cum Infinitivo* (AcI) og *Accusativus cum Participio* (AcP). Forkortelsene AcI og AcP blir her brukt også om de norske konstruksjonene. Det argumenteres i del 3 for at begge konstruksjonstypene opprinnelig er mer typiske for skriftspråket enn for talespråket, og ar-

tikkelen konsentrerer seg derfor om å analysere setninger hentet fra skriftspråket. Undersøkelsen er i utgangspunktet ikke ment å være kvantitativ, men i noen tilfeller har det vært et poeng å undersøke frekvensen av bestemte konstruksjoner, og det vises derfor noen steder til korpussøk som inneholder kvantitative språkbruksdata.

Eksempelmaterialet i artikkelen består av både konstruerte og autentiske setninger. De autentiske setningene er i hovedsak hentet fra nyhetsmedier gjennom søk i arkivet Atekst Retriever. Opplysninger om dette arkivet er oppført i bibliografien. Som det vil fremgå av artikkelen, er nyhetsmedier en viktig kilde til kunnskap om hvordan de omtalte konstruksjonene brukes i norsk.

Det er i tillegg gjennomført søk i Leksikografisk bokmålskorpus (LBK), Nordisk dialektkorpus og Norsk talespråkskorpus (Oslodelen). Disse står også oppført i bibliografien. Søk i talemålskorpus har først og fremst til hensikt å ta stilling til om de fenomenene som undersøkes faktisk brukes i talespråket eller ikke.

Når det gjelder betegnelsene som brukes i artikkelen, blir presens partisipp i norsk bokmål her omtalt som *V-ende*. Presens partisipp er en delvis misvisende betegnelse siden partisippet ikke nødvendigvis uttrykker presens, men snarere samtidighet med ett eller flere finitte verb i en setning. På dansk brukes ofte *nutidsparticip* eller *samtids infinit* (Hansen og Heltoft 2011: 668). Om svensk bruker Teleman et al. (1999: bd. 2, 610) *presensparticip*.

V-ende-formen i norsk er alltid ubøyelig, men har en variant *V-endes*, som ikke blir omtalt nærmere i denne artikkelen.¹

I artikkelen omtales de latinske konstruksjonene AcI (*Accusativus cum Infinitivo*) og AcP (*Accusativus cum Participio*), men det understrekes at det vi her presenterer som AcI og AcP i moderne norsk ikke må anses som konstruksjoner som er identiske med de latinske. Særlig når det gjelder AcP er det viktige strukturelle forskjeller mellom dem, blant annet at *V-ende* i norsk er ubøyelig, i motsetning til presens partisipp i latin, der kasusbøyningen sørger for å tydeliggjøre hvilket ledd som er akku-

1. Suffiksvarianter på *-s* finnes i norsk, svensk og dansk, og skal, ifølge Mikkelsen (1911: 412–413) ha oppstått i sen norrøn tid. I svensk er det strukturelle forskjeller mellom formene med og uten *-s* (Thurén 2008: 55–56), mens slike forskjeller ikke finnes i norsk, ifølge Heggstad (1931: 139). Bruken av suffiksvarianter på *-s* av presens partisipp i norske dialekter ser ikke ut til å være studert systematisk i særlig stort omfang.

sativledd i konstruksjonen. Det kan derfor virke misvisende å bruke betegnelsen akkusativ med presens partisipp om norsk, men vi har likevel valgt å beholde denne fordi det er et poeng å vise at denne konstruksjonen kan ha sitt opphav i latin (jf. Lima 2024c).²

3 Konstruksjonenes opprinnelse i germansk

Det hersker en viss uenighet om AcI-konstruksjonen kan regnes som opprinnelig i de germanske språkene, eller om det dreier seg om et fenomen som er importert fra andre språk. Fischer (1989: 156–160; 1994: 93–96) viser at noen lingvister anser konstruksjonen som opprinnelig i germanske språk, mens andre argumenterer for at AcI i germansk var opprinnelig med bestemte verb, men lånt fra latin med andre. Otto Jespersen (1905: 127) skrev i sin tid at akkusativ med infinitiv i gammelengelsk var en konstruksjon som var «largely due to Latin influence», uten å presisere om han mente alle typer AcI eller bare noen av dem. Fischer (1989: 157) argumenterer for at enkelte språkforskerne fra 1800- og begynnelsen av 1900-tallet som insisterte på at konstruksjonen måtte være opprinnelig i germansk, kan ha latt seg påvirke av romantikkens oppfatninger som var preget av ideer om at folkespråkene var «rene» og frie for fremmede inngrep. Hun konkluderer med at AcI med persepsjonsverb og kausative verb kan ha vært opprinnelige i gammelengelsk og gammelnederlandsk, men at AcI med *verba declarandi et cogitandi* definitivt hadde latinsk opprinnelse i de germanske språkene.

I gammelengelsk fantes AcI-konstruksjoner der persepsjonsverb ble etterfulgt av infinitiv. Også verbet *findan* ('finne') ble etterfulgt av infinitiv, og enkelte lingvister regner dette verbet som et persepsjonsverb i gammelengelsk (Fischer 1989: 191–194). Det samme gjelder gammelnederlandsk, hvor *vinden* ('finne') etterfølges av infinitiv og «can be classed as a physical-perception verb» (Fischer 1994: 104). Også i norrønt og mellomnorsk kunne *finna* etterfølges av infinitiv (Nygaard 1905: 231; Mørck 2015: 49–50), og Mørck regner *finna* med til persepsjonsverbene i mellomnorsk. I moderne nederlandsk og tysk kan både infinitiv og presens partisipp brukes etter henholdsvis *vinden* og *finden*.

2. Som alternativ til AcI og AcP kunne man kanskje tenke seg henholdsvis *objekt med verbal infinitiv* og *objekt med verbalt presens partisipp*.

Falk og Torp (1900: 200) skriver at AcI med persepsjonsverb var fellesgermansk, og viser til eksempler fra gotisk og norrønt. Verbene som ble brukt i denne konstruksjonstypen i norrønt var, ifølge Falk og Torp, *sjá*, *heyra* og *finna*. Om eldre dansk skriver Løllesgaard (1920: 137–143) at AcI var en sjelden konstruksjon i det eldste danske skriftspråket, og fantes først og fremst med andre verb enn persepsjonsverb. I gammelsvensk var heller ikke AcI med persepsjonsverb vanlig i de eldste kildene, og Grimberg (1905: 345–346) kommenterer at det er påfallende at AcI med verbet *se* er mye sjeldnere i gammelsvensk enn i nysvensk skriftspråk. I gammelnorsk finnes det en del eksempler på AcI med persepsjonsverb, og Nygaard (1879; 1896; 1905) sier ingenting om at denne konstruksjonstypen skulle være fremmed i nordisk språkbruk, men han skriver at AcI med *sjá* og *heyra* var vanligere i «lærd» stil enn i folkelig stil (Nygaard 1905: 231). Også Indrebø (1951: 128–129) hevder at AcI var vanligere i latiniserende skriftspråkstil i norrønt enn det han antar var vanlig i talespråket. Larsen (1969: 74) hevder at akkusativ med infinitiv i norrønt bare finnes med «utsagns-, menings- og viljesverb», og altså ikke med persepsjonsverb. Iversen (1973: 147) skriver om norrønt at akkusativ med infinitiv blir brukt med sanseverb «når det gjelder en ikke samtidig iakttagelse av handlingen: *ek heyrða hann sjúkan vera*», og nevner ingen andre måter denne konstruksjonen brukes på.

Når det gjelder akkusativ med presens partisipp (AcP), er det en vanlig oppfatning at denne konstruksjonstypen er importert fra latin i de germanske språkene. *Accusativus cum Participio* er særlig typisk for middelalderlatin, og var sjelden i eldre latin. Man regner med at den oppstod som følge av påvirkning fra gresk, og at det var særlig gjennom religiøse tekster i middelalderen at denne konstruksjonstypen begynte å bli vanlig i latin (Palmer 1954: 130, 362). Konstruksjonen spredde seg til andre europeiske språk, også til norrønt, og det finnes en del eksempler av denne typen i gammelnorske tekster (Nygaard 1879; 1896: 153–170; 1905: 236–238; Skadberg 1971: 214–218; Aasen 1971: 369–370; Hanssen, Mundal og Skadberg 1975: 157–160; Faarlund 2004: 150; Mørck 2023: 157; jf. også Budal 2018: 65). Også i mellomnorske diplomtekster finnes det eksempler på denne konstruksjonen (Mørck 2023). Hanssen, Mundal og Skadberg (1975: 157) skriver: «I lærd stil utvides bruken av presens partisipp, særlig etter mønster av det latinske nåtidspartisipp og passive verbaladjektiv, slik at partisippet får tydelig verbal karakter, både tidsbetydning og verbal reksjon».

Man regner altså nominal (adjektivisk og substantivisk) bruk av presens partisipp som opprinnelig i norrønt, mens verbal bruk er påvirket av fremmede syntaktiske strukturer. Nygaard skiller mellom «lærd» og «folkelig» stil, men vi kan også snakke om «høvisk» stil når det gjelder språket i oversatte middelaldertekster (jf. Budal 2009: 226 og 2018: 65). Det er også mulig å skille mellom «litterær» og «talemålsnær» stil.

Også i gammeldansk var bruken av akkusativ med presens partisipp med persepsjonsverb i middelalderen typisk for latiniserende eller lærd stil. Lollesgaard (1920: 134) definerer denne bruken som «hverken hjemligt eller folkeligt, men dannet efter latinsk Sprogbrug». Når det gjelder gammelsvensk, regner Ahlberg (1942) med at presens partisipp etter persepsjonsverb ikke nødvendigvis bare var en etterligning av en latinsk konstruksjon, men at man også kunne snakke om en hjemlig svensk bruk som kunne være opprinnelig i nordisk. Presens partisipp i svensk etter verbene *se*, *höra* og *finna* må ha vært påvirket av latin, men det utelukker ikke at konstruksjonen kan ha eksistert også på et tidligere stadium i svensk, ifølge Ahlberg (1942: 51–52). Hun ser på AcI og AcP som to konkurrerende konstruksjoner i gammelsvensk, men ser ikke noen semantiske forskjeller mellom dem: «Båda dessa konstruktioner användes i fsv. [fornsvenskan] sida vid sida utan nämnvärd betydelsedifferentiering» (Ahlberg 1942: 229). Aasen (1971: 369) ser derimot en forskjell i aksjonsart mellom de to konstruksjonene når det gjelder gammelnorsk.

I de moderne skandinaviske språkene kan verbene *se* og *høre* brukes i konstruksjoner med infinitiv, mens *finne* ofte blir brukt i konstruksjoner med presens partisipp. Falk og Torp (1900: 218) skriver: «[V]ed ‘finde’ er den gamle infinitiv nu erstattet af nutids particip (undtagen i overført betydning)» uten å forklare når eller hvorfor denne overgangen skal ha funnet sted. I dansk-norsk litteraturspråk på 1800-tallet er infinitiv etter *finne* svært lite brukt, men det finnes noen eksempler. *Ordbog over det danske sprog* (ODS) oppfører denne konstruksjonen med stilmarkøren «dagligdags sprog». Ordboken har sitater med infinitiv fra 1700- og 1800-tallet av forfattere som Oehlenschläger og Goldschmidt.

Bruken av latiniserende konstruksjonstyper som AcP i skandinaviske språk ser ut til å ha blitt begrenset både i Danmark og Sverige på 1600- og 1700-tallet som følge av de språkpuristiske kreftene som kjempet mot innflytelsen fra fremmede språk i denne perioden (Indrebø 1951: 362–369; Skautrup 1953: 36; Nesse og Torp 2018: 382–383; Killie 2006; 2007).

I norsk talespråk er det mye som tyder på at AcI-konstruksjonen ikke har vært særlig utbredt. Ivar Aasen (1848: 204) skrev at AcI var en svært sjelden konstruksjon i folkespråket, og den bruktes ikke ved persepsjonsverb.

I dette avsnittet har vi sett at det i germanske språk, både historisk og geografisk, finnes variasjon i hvordan infinitiv og presens partisipp brukes etter verb som *se*, *høre* og *finne*. Vi har også sett at både AcI og AcP med persepsjonsverb i oversetningen bærer preg av å være fremmede konstruksjoner, i alle fall i skandinaviske språk. Det er påfallende at det i gammeldansk og gammelsvensk finnes svært få eksempler med AcI med persepsjonsverb, og i alle de kildene vi har sitert, er det bred enighet om at denne konstruksjonen var mer typisk for lærd stil enn for talemålet i norrønt. Med dette som utgangspunkt er det ikke overraskende om bruken av disse strukturene ikke har vært verken statistisk eller entydig, men tvert imot har variert opp gjennom historien.

4 Strukturelle likheter og ulikheter mellom AcI og AcP i moderne norsk

4.1 Terminologi

Den konstruksjonen som vi her kaller *akkusativ med infinitiv* (AcI) kalles også *objektsinfinitiv* (Faarlund et al. 1997: 1006–1011), *infinitivskonstruksjon uten å* (Enger og Kristoffersen 2000: 270) eller *neksusobjekt* (Næs 1972: 304–307). I generativ grammatikk snakker man gjerne om *verbale småsetninger* (Åfarli og Eide 2003: 179–182). I dansk sammenheng brukes betegnelser som *objekt med verbal infinitiv* (Hansen og Heltoft 2011: 1414) eller *infinitivnexus* (Diderichsen 1946: 188; Heltoft og Akhøj Nielsen 2019: 172). I svensk bruker Teleman et al. (1999: bd. 3, 575) betegnelsen *nexusinfinitiv*.

Betegnelsen *akkusativ med presens partisipp* (AcP) ser ikke ut til å ha vært brukt om skandinaviske språk. Aasen (1971: 369–370) omtaler konstruksjonen i norrønt som «akkusativ med presens partisipp», men han bruker også «presens partisipp som verbal i neksusobjekt». Nygaard (1905: 237) bruker «presens partisipp i apposisjon til objektet», mens Mørck (2023: 157–158) bruker «apposisjon til objekt i konstruksjon tilsvarende akkusativ med infinitiv» om konstruksjonen i mellomnorsk. Faarlund (2004: 150) omtaler denne konstruksjonstypen i norrønt, men

gir den ikke noe navn: «When the present participle follows a sensory verb and its object, the meaning may be very close to that of an accusative with infinitive».

4.2 Subjektreferanse

I henhold til terminologien som brukes i generativ grammatikk, er subjektet for en verbal småsetning i en infinitivskonstruksjon objektet for verbet i oversetningen (Faarlund et al. 1997: 1006–1007), dvs. at «småsetningen har akkusativ-subjekt, infinitt verb og ingen subjunksjon» (Åfarli og Eide 2003: 180). Akkusativleddet er med andre ord subjekt for infinitiven, slik vi ser i (6):

- (6) Jeg_i så henne_j [_{PRO_j} sitte på bakerste benk i kinosalen].

Det finnes altså ingen andre muligheter enn å tolke akkusativleddet i (6) som subjekt for infinitiven, men i en tilsvarende konstruksjon med *V-ende* er dette annerledes. I en konstruksjon med *V-ende* i norsk etter et persepsjonsverb som *se* finnes det en mulighet for at oversetningens subjekt kan være subjekt for det infinitte verbet. I så fall har vi ikke med en AcP-konstruksjon å gjøre. Ordstillingen og akkusativleddets semantiske innhold er avgjørende for tolkningen:

- (7) Jeg_i så henne_j [_{PRO_{i/j}} sittende på bakerste benk i kinosalen].
 (8) Jeg_i så filmen_j [_{PRO_{i/*j}} sittende på bakerste benk i kinosalen].
 (9) *Jeg_i så filmen_j [_{PRO_j} sitte på bakerste benk i kinosalen].

Det semantiske innholdet i (7) åpner for to forskjellige tolkninger av PRO, mens det i (8) bare er én mulighet. I (8) kan *V-ende* omformes som en adverbial tidsleddsetning (*mens jeg satt i kinosalen*), og dette er dermed ikke et eksempel på en AcP-setning. Det semantiske innholdet i (8) og (9) gjør det umulig for akkusativleddet å være subjekt for det infinitte verbet, og dermed blir (9) ulogisk og uakseptabel. Setning (8) er derimot bare mulig hvis vi ikke tolker den som en AcP-konstruksjon. Forutsetningen for å kunne snakke om AcP må være at akkusativleddet er subjekt for *V-ende*, og dette kan tenkes å være mulig i (7).

Når vi skal ta stilling til om *V-ende* kan ha verbal funksjon eller ikke, tar vi i denne sammenhengen utgangspunkt i Thuréns (2008) omfattende studie av presens partisipp i svensk. Hennes konklusjon er at pre-

sens partisipp ofte kan ha verbal funksjon, og hun skiller tydelig mellom verbale presens partisipp og adjektiv på *-ande/-ende*: «Given this analysis of the Swedish present participle, there is no adjectival present participle. There is however, a distinction between (verbal) present participles and true adjectives ending in *-ande/-ende*» (Thurén 2008: 175). Presens partisipp i svensk har verbal funksjon når det har verbal argumentstruktur og når det viser imperfektivt aspekt, ifølge Thurén (2008: 173). Når det gjelder norsk, har Kinn (2014) argumentert på samme måte, og han har vist at verbalt presens partisipp finnes og brukes også i norsk. Verbalt presens partisipp er også omtalt av Lima (2024b; 2024c).

I denne artikkelen aksepterer vi med andre ord at *V-ende* kan ha verbal funksjon i norsk, og det argumenteres for at det finnes en konstruksjon AcP som på noen måter, i begrensede tilfeller, kan anses som parallell til AcI med persepsjonsverb. Noen ganger vil vi dermed kunne ha to nesten identiske setninger der det eneste som skiller dem er bruken av infinitiv og *V-ende*, slik (6) og (7) kan være eksempler på.

4.3 *Passiv*

Begge konstruksjonene kan i noen tilfeller passivvendes, og da snakker vi om nominativ med infinitiv (NcI) og nominativ med presens partisipp (NcP). Akkusativleddet i aktivsetningene blir da nominativledd i oversetningene i passivsetningene, slik vi ser i (10) og (11), med perifrastisk passiv:

- (10) To personer ble sett løpe fra stedet. (vg.no, 19.2.2024)
 (11) To personer ble sett løpende fra stedet. (aftenposten.no, 7.9.2020)

I nyhetsreportasjer er setninger med persepsjonsverb og perifrastisk passiv frekvente, og (10) og (11) viser at både infinitiv og *V-ende* ser ut til å kunne brukes i passivsetninger av denne typen.

I setninger med perifrastisk passiv kan verbet *se* semantisk ligne mer på verbene *finne*, *oppdage*, *få øye på*, *legge merke til* osv. enn det gjør i aktivsetninger. Dette kan være en mulig forklaring på hvorfor passivsetninger med enkelte verb ser ut til å fungere bedre med *V-ende* enn med infinitiv enn det som er tilfelle i aktivsetninger. Dette blir omtalt nærmere i del 5.

Morfologisk passiv er også mulig, men fremstår som sjeldnere enn perifrastisk passiv. Det er ikke usannsynlig at slike konstruksjoner er

mer typiske for skriftspråket enn for talespråket. I (12) ser vi et eksempel på slik bruk:

- (12) Politiet har ikke kommet i kontakt [med] de to mennene som ses gående på opptaket. (dagsavisen.no, 12.1.2019)

Beito (1986: 282) skriver at passivsetninger med infinitiv «ikkje [er] så vanlege og høyrer helst heime i litterær stil». Han gir følgende eksempler, og aksepterer at slike setninger også kan konstrueres med infinitivsmærke, som vi ser i (14), men han skriver ingenting om at presens partisipp kan være et alternativ:

- (13) Dei såg han springe for livet. (Beito 1986: 282)
 (14) Han vart sedd (å) springe for livet. (Beito 1986: 282)

Mulighetene for å passivvende AcI-konstruksjoner er ikke de samme i svensk og dansk. Hansen og Heltoft (2011: 1417–1418) skriver at AcI i utgangspunktet kan passivvendes i dansk, også med perifrastisk passiv. I svensk er bruk av NcI etter persepsjonsverb begrenset, og brukes normalt ikke ved perifrastisk passiv, hvor presens partisipp brukes i stedet (Teleman et al. 1999, bd. 3: 582; Lundin 2003: 118–129).³ Det er altså en forskjell mellom svensk og dansk her, og norsk kan se ut til å befinne seg i en slags mellomstilling. Vi antar at NcI i passivkonstruksjoner med persepsjonsverb i norsk i utgangspunktet er mer vanlige i skriftspråket enn i talespråket, og vil vise til søk i talemålskorpus for å underbygge dette.

Søk i korpus viser en entydig tendens til at aktivsetninger med bevegelsesverb og stillingsverb foretrekker infinitiv, mens passivsetninger foretrekker *V-ende*. Mønsteret er særlig tydelig i nyhetsmedier, som vi ser i tabellene 1 og 2. Det er foretatt søk med alle bøyde former av verbet *se* (*ser/så/sett*) + objektspronomen (*ham/han, henne og dem*) + verb i infinitiv og *V-ende*-form.⁴ Søkene er foretatt med seks verb i infinitt form: tre bevegelsesverb (*gå, løpe, kjøre*) og tre stillingsverb (*ligge, sitte, stå*). Disse verbene er valgt fordi de alle er verb som kan brukes både i AcI-

3. Lundin (2003: 121) foreslår at forskjellen mellom svensk og dansk kan skyldes at perfektum partisipp i dansk ikke samsvarsbøyes, i motsetning til i svensk.
4. Søkene er foretatt med verbet *se* i oversetningen fordi dette er det mest frekvente persepsjonsverbet. Passivsetninger med verbet *børe* er sjeldne (*?Hun ble hørt syngende*), og gir svært få treff ved søk i korpus (jf. Lima 2024c).

konstruksjoner og i *V-ende*-form, og som oppfyller kravene for å kunne brukes i *V-ende*-form som vi skal se nærmere på i del 5. Søkene gir treff av typen *har sett dem kjøre, så henne liggende, ser ham løpe* osv. Alle søk i Atekst Retriever er begrenset til en tiårsperiode.⁵

Tab. 1. Frekvens av konstruksjoner med infinitiv og *V-ende* i Atekst Retriever (2014–2024) i aktivsetninger ved noen utvalgte verb.

Aktivsetninger			
Infinitiv		V-ende	
se ham/han/henne/dem gå	902	se ham/han/henne/dem gående	55
se ham/han/henne/dem løpe	317	se ham/han/henne/dem løpende	19
se ham/han/henne/dem kjøre	424	se ham/han/henne/dem kjørende	11
se ham/han/henne/dem ligge	338	se ham/han/henne/dem liggende	31
se ham/han/henne/dem sitte	314	se ham/han/henne/dem sittende	48
se ham/han/henne/dem stå	410	se ham/han/henne/dem stående	22

I passivsetninger er mønsteret det motsatte, der *V-ende* er betydelig mye mer brukt enn infinitiv. For perifrastisk passiv er det foretatt søk på bøyde former av verbet *bli* (*blir/ble/blitt*) + partisippet *sett* + de samme seks verbene som nevnt under aktivsetningene. For morfologisk passiv er det foretatt søk på former som *ses/sees gå, ses/sees gående* osv. Det er også foretatt søk på preteritumsformene *sås* og *såes*, men disse gir ingen treff verken med infinitiv eller *V-ende*.

Tab. 2. Frekvens av konstruksjoner med infinitiv og *V-ende* i Atekst Retriever (2014–2024) i passivsetninger ved noen utvalgte verb.

5. Søkene viser antall treff av de nevnte konstruksjonstypene i løpet av ti år (fra 19.5.2014 til 19.5.2024). Det er også foretatt flere kontrollsøk med andre akkusativledd enn pronomen (av typen *så mannen gå/gående* eller *så en kvinne ligge/liggende* osv.), og med andre pronomen (*meg, deg, dere*). Kontrollsøkene viser det samme mønsteret som det vi ser i tabellene. Tallene fra Atekst Retriever må regnes som omtrentlige, og vi må ta høyde for feilmarginer. Flere nyhetsmedier gjengir tekster fra nyhetsbyråer (som NTB), og bak noen av tallene kan den samme teksten opptre flere ganger. Hensikten her er ikke å presentere nøyaktige tall, men å vise en tendens.

Passivsetninger			
<i>Infinitiv</i>		<i>V-ende</i>	
bli sett gå	49	bli sett gående	526
bli sett løpe	42	bli sett løpende	2419
bli sett kjøre	23	bli sett kjørende	505
bli sett ligge	0	bli sett liggende	46
bli sett sitte	0	bli sett sittende	25
bli sett stå	0	bli sett stående	43
ses/sees gå	15	ses/sees gående	28
ses/sees løpe	5	ses/sees løpende	21
ses/sees kjøre	1	ses/sees kjørende	27
ses/sees ligge	1	ses/sees liggende	31
ses/sees sitte	0	ses/sees sittende	13
ses/sees stå	3	ses/sees stående	44

Det mest interessante med disse tallene er at det ser ut til å være to muligheter både i aktiv- og passivsetninger i norsk. Selv om mønsteret er at infinitiv foretrekkes i aktivsetninger og *V-ende* i passivsetninger, finnes det likevel en del eksempler med *V-ende* i aktivsetninger og med infinitiv i passivsetninger. Den konstruksjonstypen som ser ut til å ikke være brukt i passivsetninger i nyhetsmedier, er perifrastisk passiv med stilingsverb i infinitiv (**Han ble sett ligge på gulvet*), og dette har sannsynligvis sammenheng med forhold som vi skal forklare nærmere i del 5.

I Leksikografisk bokmålskorpus er *V-ende*-formen mye sjeldnere, og aktivsetningene med *V-ende* som det finnes en del av i nyhetsmediene, finnes nesten ikke i LBK, som vi ser i tab. 3. Alle treff er gjennomgått manuelt, og ikke-relevante treff er silt ut.

Tab. 3. Frekvens av konstruksjoner med infinitiv og *V-ende* i aktivsetninger i Leksikografisk bokmålskorpus (LBK) ved noen utvalgte verb.

Aktivsetninger			
<i>Infinitiv</i>		<i>V-ende</i>	
se ham/han/henne/dem gå	155	se ham/han/henne/dem gående	0
se ham/han/henne/dem løpe	15	se ham/han/henne/dem løpende	0
se ham/han/henne/dem kjøre	12	se ham/han/henne/dem kjørende	0
se ham/han/henne/dem ligge	47	se ham/han/henne/dem liggende	1
se ham/han/henne/dem sitte	80	se ham/han/henne/dem sittende	3
se ham/han/henne/dem stå	92	se ham/han/henne/dem stående	2

I passivsetninger finnes det ingen eksempler med infinitiv i LBK, mens det er bare noen svært få setninger med *V-ende*. I tillegg til formene som er oppgitt i tabellen, er det funnet eksempler med perifrastisk passiv med *V-ende*-formene *spaserende*, *flanerende* og *strømmende*. Morfologisk passiv med *V-ende*, i tillegg til formene som står i tabellen, er funnet én gang med *ses flygende* og én gang med *ses vandrende*.

Tab. 4: Frekvens av konstruksjoner med infinitiv og *V-ende* i passivsetninger i Leksikografisk bokmålskorpus (LBK) ved noen utvalgte verb.

Passivsetninger			
Infinitiv		V-ende	
bli sett gå	0	bli sett gående	2
bli sett løpe	0	bli sett løpende	2
bli sett kjøre	0	bli sett kjørende	0
bli sett ligge	0	bli sett liggende	0
bli sett sitte	0	bli sett sittende	2
bli sett stå	0	bli sett stående	1
ses/sees gå	0	ses/sees gående	0
ses/sees løpe	0	ses/sees løpende	2
ses/sees kjøre	0	ses/sees kjørende	0
ses/sees ligge	0	ses/sees liggende	0
ses/sees sitte	0	ses/sees sittende	2
ses/sees stå	0	ses/sees stående	0

De seks nevnte verbene har som sagt det til felles at de kan uttrykke durativ aksjonsart. Med andre verb som uttrykker ikke-durativ (punktuell) aksjonsart, er det mulig å finne eksempler der bare infinitiv kan brukes: *Hun ble sett forsvinne*, men ikke **Hun ble sett forsvinnende*. Her vil verbet *forsvinne* ha en ikke-durativ tolkning, og fungerer ikke som *V-ende*-form. En forutsetning for å kunne bruke *V-ende* i slike konstruksjoner, enten aktiv- eller passivsetninger, er at verbet som *V-ende* er avledet av, må kunne uttrykke durativ aksjonsart.

Et interessant tilfelle er verbet *komme*, som ser ut til å være sjeldent i passivsetninger. Det finnes et par eksempler med infinitiv av typen *Han ble sett komme ut av bygningen* i Atekst Retriever, men ingen med *V-ende*. I aktivsetninger finnes det derimot flere eksempler med både infinitiv og *V-ende*: *Jeg så hunden kommende ut av en hage*; *Vi så henne komme ut av bilen* osv.

Aktivsetninger med verbet *høre* i oversetningen er også mulige i AcI-konstruksjoner: *Jeg hørte henne synge/rope/skrike/le* osv. Det finnes ingen

eksempler i LBK med *V-ende* i tilsvarende aktivsetninger, men det finnes et par eksempler med passivsetninger av typen *høres syngende*.

Passivsetninger med infinitiv med infinitivsmerke (*ble sett å gå, ble sett å ligge* osv.) gir ingen treff verken i Atekst Retriever eller LBK.

Det er også foretatt søk i Nordisk dialektkorpus og NoTa-korpuset. I Nordisk dialektkorpus er søkene begrenset til Norge. Felles for disse to talemålskorpusene er at søkene gir svært få treff på AcI-konstruksjoner, mens AcP-konstruksjoner er fullstendig fraværende.

Passivsetninger med infinitiv eller *V-ende* (*bli sett ligge/liggende* osv.) finnes ikke i noen av de to talemålskorpusene. Aktivsetninger med objektsinfinitiv (AcI) er det vanskelig å finne. I Nordisk dialektkorpus (den norske delen) har det bare vært mulig å finne disse tre eksemplene: *har du sett han spille* (Bergen); *æ he all dri sett han spill hånnball* (Evje); *de va så artti de å sje dæ kâmma* (Trondheim). I NoTa-korpuset har det ikke vært mulig å finne noen eksempler på setninger av denne typen.

Disse talemålskorpusene er svært små sammenlignet med skriftspråkskorpusene, og vi må ta høyde for at fenomenet kan være mer utbredt enn det vi får inntrykk her. Det er vanskelig å si noe sikkert om utbredelsen av disse konstruksjonene i talespråket.

4.4 Forfeltplassering

Når akkusativobjektet forfeltplasseres, kan det ikke stå sammen med infinitivledet (15c) og (16c), men det kan skilles fra dette, som i (15b) og (16b). Ordstillingen i disse to sistnevnte eksemplene er riktignok ikke vanlig, og det er ikke åpenbart at eksemplene er akseptable.

- (15) a. Jeg så henne spise på et eple.
 b. ?Henne så jeg spise på et eple.
 c. *Henne spise på et eple så jeg.
 d. *Spise på et eple så jeg henne.
- (16) a. Jeg så henne spisende på et eple.
 b. ?Henne så jeg spisende på et eple.
 c. *Henne spisende på et eple så jeg.
 d. ?Spisende på et eple så jeg henne.

På et overfladisk plan kan (15) og (16) tyde på at setninger med infinitiv og *V-ende* har samme syntaktiske struktur. Unntaket er (15d) og (16d),

men (16d) er bare akseptabel hvis vi ikke tolker den som en AcP-setning, men tolker *V-ende* som et fritt predikativ med referanse til subjektet i setningen eller som et adverbialledd som kan omformes som en adverbial leddsetning (*mens jeg spiste på et eple*). Det kan også diskuteres om (16d) i det hele tatt er en akseptabel setning på norsk. Et fritt predikativ og en adverbial leddsetning kan plasseres i forfeltet, og hvis det skal tydeliggjøres at det er subjektet i setningen som er predikasjonsbasen, er forfeltplassering naturlig.

4.5 Ekspletivt objekt

En AcI-setning kan ha *det* som formelt objekt,⁶ men det er ikke mulig med AcP:

- (17) a. Jeg så en mann komme.
b. Jeg så det komme en mann.
c. *Jeg så det kommende en mann.
- (18) a. Jeg så en mann ligge på gulvet.
b. Jeg så det ligge en mann på gulvet.
c. *Jeg så det liggende en mann på gulvet.

Med nullverdige verb ser vi det samme mønsteret:

- (19) a. Vi hørte det tordne.
b. *Vi hørte det tordnende.
- (20) a. Vi så det regne.
b. *Vi så det regnende.

Dette kan vi forklare på følgende måte: I norsk er *det* som formelt objekt mulig der det «egentlige» objektet er en infinitivkonstruksjon eller en substantivisk leddsetning. *V-ende* har mer til felles med adjektiviske og adverbiale leddsetninger, og slike setninger kan ikke ha *det* som formelt objekt. Dette er en viktig strukturell forskjell mellom de to konstruksjo-

6. Eller formelt subjekt for infinitiven (se Åfarli og Eide 2003: 195). *Expletivt objekt* brukes av Teleman et al. (1999: bd. 3, 301) om svensk: «Expletivt objekt fungerar som objekt i konstruktionen objekt med nexusinfinitiv, då konstruktionen motsvaras av finit sats med expletivt subjekt».

nene. Vi skal se nærmere på forholdet mellom substantiviske, adjektiviske og adverbiale leddsetninger i del 5.

5 Semantiske likheter og ulikheter mellom AcI og AcP i moderne norsk

5.1 Adjektivisk, adverbial og substantivisk funksjon

Vi kan argumentere for at verb som *stå*, *sitte* og *ligge* uttrykker tilstander snarere enn handlinger, mens *kjøpe* eller *tegne* uttrykker verbale handlinger. Hvis *V-ende* er en form av verbet som hovedsakelig er adjektivisk, er det ikke unaturlig at *stående*, *sittende* og *liggende* opptrer oftere enn former som *kjøpende* eller *tegnende*. Stillingsverbene er mer «adjektiviske» i den forstand at de uttrykker noe statisk i større grad enn handlingsverb, og vi kan også si at verbenes aksjonsart spiller en viktig rolle når vi skal finne ut hvilke verb som brukes i *V-ende*-form og hvilke som sjelden eller aldri brukes i AcP-konstruksjoner. Et verb med durativ aksjonsart vil kunne opptre i *V-ende*-form, men det er ofte ikke mulig for verb som uttrykker punktuell aksjonsart. For eksempel kan *Jeg så ham letende etter nøklene sine* være mulig på norsk, mens **Jeg så ham finnende nøklene sine* er umulig. På samme måte kan verb med inkoativ (ingressiv) eller transformativ aksjonsart brukes med AcI, men ikke med AcP: *Vi så ham begynne å bevege seg*, men ikke **Vi så ham begynnende å bevege seg*.

Verbalt presens partisipp må altså uttrykke durativ aksjonsart eller imperfektivt aspekt (Thurén 2008: 173; Lima 2024c). Det innebærer at AcI har et betydelig større bruksområde enn AcP med persepsjonsverb. Som vi allerede har sett, er AcI i aktivsetninger vanligere enn AcP med verb som *se* og *høre* i oversetningen. Med et verb som *finne* er det derimot omvendt.⁷

(21) *Jeg_i fant henne_j [PRO_j sitte i biblioteket].

(22) Jeg_i fant henne_j [PRO_{i/j} sittende i biblioteket].

7. Det er verbet *finne* med betydningen 'oppdage', 'komme over', 'støte på' vi snakker om her. Setninger med objektpredikativ av typen *Retten fant ham skyldig* blir ikke omtalt her, heller ikke *finne* med betydningen 'anse'.

På moderne norsk virker (21) unaturlig, men det ser ut som om setninger med infinitiv kan brukes i moderne dansk og svensk,⁸ og, som vi har sett, har infinitiv vært vanlig i norsk etter verbet *finne* i eldre tider. For å forstå forskjellen mellom *finne* + *V-ende* og *se/høre* + *V-ende*, må vi se på hvilke verb som opptrer i *V-ende*-form i slike konstruksjoner. I konstruksjoner med persepsjonsverb i oversetningen vil det som subjektet refererer til kunne være en verbal handling, og et verb i infinitiv etter persepsjonsverb som *se* og *høre* i oversetningen er mulig:

- (23) a. Jeg så/hørte henne + VERB
 b. Jeg så/hørte henne gjøre noe/utføre en handling/danse/syng osv.

Verbet *finne* har derimot et semantisk innhold som innebærer at det ikke er uvanlig med et adjektivisk eller adverbialt ledd etter akkusativleddet (f. eks. frie objektspredikativ eller frie adverbialer):

- (24) a. Jeg fant henne + ADJ./ADV.
 b. Jeg fant henne død/livløs/utmattet osv.
 c. Jeg fant henne på gulvet/i sengen/utenfor huset/hjemme osv.

Det er med andre ord en tendens til at persepsjonsverb som beskriver noe som plutselig inntreffer, oftere etterfølges av den adjektivisk-adverbiale formen *V-ende* enn av infinitiv.

Som sagt har AcI-konstruksjonen semantisk mye til felles med substantiviske leddsetninger (Faarlund et al. 1997: 1007–1008; Åfarli og Eide 2003: 159), mens AcP-konstruksjonen har mer til felles med adjektiviske eller adverbiale leddsetninger. Vi kan se dette mønsteret hvis vi parafraserer disse konstruksjonene:

8. Det er mulig å finne eksempler på dette i moderne dansk: *Hun var i live, da forbipasserende fandt hende ligge ved en skrænt* (ekstrabladet.dk, 29.10.2010); *Jeg fandt en mand ligge på stranden* (nyheder.tv2.dk, 8.7.2015); *Vi fandt ham ligge helt krøllet op i vejkannten* (ekstrabladet.dk, 9.10.2015); men tilsvarende konstruksjoner med presens partisipp er det vanligste i dansk. På svensk ser også slike konstruksjoner ut til å være mulige, selv om de fremstår som sjeldne: *Hans fru ... fann honom ligga på golvet i korridoren* (aftonbladet.se, 17.10.2001); *... vi fann kvinnan ligga på marken i ett buskage* (dn.se, 19.1.2015); *han fann henne ligga död på vägen* (dn.se, 27.3.2005).

- (25) Jeg fant nøklene liggende på bordet. $\approx$ ⁹ Jeg fant nøklene som lå på bordet. (adjektivisk)
- (26) *Jeg fant nøklene ligge på bordet. $\approx$ *Jeg fant at nøklene lå på bordet. (substantivisk)
- (27) Jeg så nøklene ligge på bordet. $\approx$ Jeg så at nøklene lå på bordet. (substantivisk)
- (28) Jeg så nøklene liggende på bordet. $\approx$ Jeg så nøklene som lå på bordet. (adjektivisk)
- (29) Jeg så nøklene liggende på bordet. $\approx$ Jeg så nøklene mens de lå på bordet. (adverbialt)

Vi kan legge til to eksempler med indirekte spørresetninger, som i (30) og (31) må tolkes som substantiviske:

- (30) *Jeg fant nøklene ligge på bordet. $\approx$ *Jeg fant hvordan nøklene lå på bordet. (substantivisk)
- (31) Jeg så nøklene ligge på bordet. $\approx$ Jeg så hvordan nøklene lå på bordet. (substantivisk)

Parafraaseringsene er her ment å vise en tendens, og det er mulig å finne unntak fra regelen. Hovedpoenget er at vi ser et mønster: I de tilfellene vi bruker *V-ende*, har partisippet en funksjon som kan tilsvare enten en adjektivisk eller en adverbial leddsetning. Det ser ut som om *V-ende* har konsolidert seg som den adjektivisk-adverbiale formen, og har derfor blitt dominerende etter verbet *finne*, mens infinitiv har konsolidert seg som substantivisk form, og er vanligst etter persepsjonsverb som *se* og *høre*.

Vi kan dermed presentere følgende konklusjon: I norsk kan infinitte konstruksjoner som AcI og AcP med persepsjonsverb alltid omformes som leddsetninger. Dersom den infinitte verbformen kan omformes som en substantivisk leddsetning, brukes som regel infinitiv. Dersom den infinitte verbformen kan omformes som en adjektivisk eller adverbial leddsetning, brukes som regel *V-ende*. I noen tilfeller vil det kunne være

9. Symbolet $\approx$ brukes her i betydningen «kan omformes som» eller «kan tilsvare». Det skal ikke tolkes som at det semantiske innholdet i de to setningstypene alltid vil være nøyaktig det samme.

flere muligheter, og det forklarer en viss grad av overlapping mellom de to konstruksjonstypene.

5.2 Persepsjonsverbenes semantikk

Semantisk har persepsjonsverbene og *finne* mye til felles. Hvis vi konsentrerer oss om den konkrete betydningen av *finne* ('komme over', 'støte på', 'oppdage', 'få øye på', 'bli oppmerksom på'), handler det i stor grad om fysisk persepsjon. Men når vi ser på de verbene eller verbettrykkene som vi har brukt her som ekvivalenter, ser vi at ingen av dem brukes særlig ofte i konstruksjoner med infinitiv. På norsk er det vanskelig å godta setninger som **Jeg fikk øye på henne sykle* eller **Vi kom over dem drikke kaffe*. Verbenes aksjonsart spiller en rolle her (jf. Lima 2024c). Verb som *se* og *høre* kan i større eller mindre grad, alt etter konteksten, oppfattes som verb som ikke uttrykker samme aksjonsart som *finne*, som er et verb med tydelig punktuell aksjonsart.

Agentivitet kan også tenkes å spille en rolle her (jf. Lima 2024a: 128–130). Vi har allerede sett på ikke-agentive verb eller verbettrykk som *oppdage*, *legge merke til*, *få øye på* osv., og det er mulig at de kan brukes i konstruksjoner med *V-ende*. Med agentive persepsjonsverb i oversetningen gjelder det samme: Verb eller verbettrykk som *betrakte*, *studere*, *iakta*, *stirre på*, *glo på* osv. kan vanskelig opptre sammen med infinitiv: **Jeg betraktet henne ligge på gulvet*. **Vi stirret på henne sitte i stolen*. Med *V-ende* er setningene muligens akseptable i større grad. I så fall er det veldig tydelig at det infinitte verbet må ha samme innhold som en adverbial leddsetning (*mens hun lå på gulvet*, *mens hun satt i stolen*) eller en adjektivisk leddsetning (*som lå på gulvet*, *som satt i stolen*). Infinitiv har vanligvis ikke noen av disse to funksjonene, og en *at*-setning passer heller ikke sammen med verbet *betrakte* (**Jeg betraktet at hun lå på gulvet*).

Med verbene *oppdage* og *betrakte* har det vært mulig å finne noen få eksempler med *V-ende*, men ingen med infinitiv på norsk:¹⁰

10. I dansk og svensk ser både infinitiv og presens partisipp ut til å kunne brukes etter henholdsvis *opdage* og *upptäcka*: *Det var en buschauffør, som opdagede ham ligge på kørebanen i gaden* (politiken.dk, 2.12.2023); *[Han] blev fundet af en bilist, der opdagede ham liggende livløs i vejkanten og ringede til politiet* (ekstrabladet.dk, 20.1.2011); *Två flickor som var ute och red upptäckte honom liggande medvetslös i skogen* (dn.se, 28.3.2003); *En granne upptäckte honom ligga till synes livlös på golvet och larmade polisen* (dn.se, 29.7.1997).

- (32) Vi oppdaget henne liggende på magen langt uti sjøen.
(dagbladet.no, 7.6.2007)
- (33) Først da jeg stod og betraktet henne liggende der i den hvite sen-
gen, gikk det virkelig opp for meg hva jeg nesten hadde mistet.
(Jan Mehlum, *Din eneste venn*, 2005, LBK)

Verbet *observere* er et persepsjonsverb som i norsk kan være både agentivt ('følge oppmerksomt med øynene') og ikke-agentivt ('legge merke til'). I nyhetsmediene finnes både *V-ende* og infinitiv i slike setninger:

- (34) Politiet dro kjensel på mannens ansikt da de observerte ham kjø-
rende i en bil. (bt.no, 9.3.2004)
- (35) Det var kvart over ti fredag formiddag at en politipatrulje obser-
verte mannen kjørende i Rødtvetveien. (nettavisen.no, 13.12.2013)
- (36) Vitner observerte ham kjøre moped i Elvegata i Sandnes. (aften-
bladet.no, 15.10.2006)

I alle disse eksemplene ser det ut som om verbet er ikke-agentivt, men det er mulig at verbet i (36) kan tolkes som mer agentivt enn i de to andre setningene. Det infinitte verbet uttrykker durativ aksjonsart i alle eksemplene, og det er ikke åpenbart at man ikke skulle kunne bruke *V-ende* også i (36). Dersom det er semantiske forskjeller mellom dem, kan vi tolke setningene slik: *De observerte ham mens han kjørte* i (34) og (35), i motsetning til *De observerte at han kjørte* i (36).

Vi kan også forklare forskjellen mellom aktiv- og passivsetninger på samme måte:

- (37) a. Vi så ham løpe.
b. Vi så at han løp.
- (38) a. Han ble sett løpende.
b. Han ble sett mens han løp, mens han var i ferd med å løpe.

I (38a) er det imperfektive aspektet tydeligere enn i setningen med infinitiv (37a), hvor handlingen i større grad kan oppfattes som fullført. I passivsetninger får med andre ord verbet *se* et semantisk innhold, eller snarere en aksjonsart, som skiller seg litt fra det samme verbet i aktivsetninger. I (38) kan det semantiske innholdet i verbet *se* synes å ha mer

til felles med *observere*, *oppdage*, *få øye på* eller *legge merke til* enn hva som er tilfelle i (37).

Verb som ofte kan uttrykke durativ aksjonsart i konstruksjoner med *V-ende* kan være posisjonsbaserte tilstandsverb (stillingsverb) eller posisjonsbaserte aktivitetsverb. Etter verbet *se* må *V-ende* logisk nok referere til noe som er observerbart, og etter *høre* må *V-ende* referere til noe som kan oppfattes ved hjelp av hørselen.

Ikke-statistiske transitive verb fungerer dårlig i *V-ende*-form. For eksempel er *henge* mulig når det er statisk og brukt intransitivt (*Vi så/fant bildet hengende på veggen*), men ikke mulig når det er ikke-statisk (dynamisk) og brukt transitivt (eller med telisk adverbial) (**Vi så ham hengende opp bildet på veggen*). Et verb som *sitte* (som er statisk og intransitivt) kan brukes i *V-ende*-form (*Jeg så/fant henne sittende i stolen*), men *sette* (som er transitivt og ikke-statisk) fungerer ikke (**Jeg så henne settende bilen i garasjen*).

I tabellen under ser vi noen eksempler på verb som kan opptre i *V-ende*-form etter *se* eller *finne*. Disse kan deles inn i to hovedgrupper:

Tab. 5: Eksempler på verb som kan opptre i *V-ende*-form etter verbene *se* og *finne*.

Posisjonsbaserte tilstandsverb (stillingsverb)	Posisjonsbaserte aktivitetsverb
<i>(statistiske)</i> <i>(atelistiske)</i> <i>(intransitive)</i>	<i>(ikke-statistiske)</i> <i>(atelistiske)</i> <i>(intransitive)</i>
ligge sitte stå henge sove brenne osv.	gå løpe kjøre drive snike snoke luske danse osv.

Alle verbene i tabellen er i utgangspunktet atelistiske. De posisjonsbaserte aktivitetsverbene (bevegelsesverbene) i tabellen kan ofte også konstrueres med atelisk adverbial: *gående rundt*, *løpende omkring* osv. Med telisk ad-

verbal fungerer verbene dårligere med *V-ende*-form etter persepsjonsverb: **Vi så ham gående ut/inn*.

Verb som *bo*, *være*, *eksistere*, *befinne seg*, *oppholde seg* osv. er også posisjonsbaserte tilstandsverb, men de fungerer vanligvis ikke i AcI- eller AcP-konstruksjoner med persepsjonsverb i moderne norsk (**Jeg så ham være trist*).

Tilstandsverbene til venstre i tabellen bør fungere godt både med *se* og *finne* i oversetningen. Bevegelsesverbene til høyre har en tydeligere verbal karakter, og blir muligens oftere brukt i setninger med *se* enn *finne*. Konstruksjoner med *høre* i oversetningen må naturlig nok referere til noe som kan oppfattes ved hjelp av hørselen. Setninger som *Jeg hørte ham gråtende/snorkende* eller *Jeg hørte dem ropende/skrikende/snakkende/syngende* er kanskje ikke utenkelige, selv om de sannsynligvis er sjeldne. Andre persepsjonsverb som *merke*, *føle* osv. brukes i hovedsak med infinitiv (*Jeg følte hjertet banke*), og sjeldnere med *V-ende*.

Selv om de fleste verb i *V-ende*-form er intransitive, ser vi en tendens til at bruksområdet for *V-ende* er i ferd med å utvide seg også til transitive verb. En slik utvikling skyldes med stor sannsynlighet påvirkning fra engelsk (Lima 2024c).

Det er mye som tyder på at både AcI og AcP er relativt sjeldne konstruksjoner i norsk talespråk. Når det gjelder eksempler med *finne* + *V-ende* (som i *Jeg fant ham liggende på gulvet*), har det ikke vært mulig å finne noen eksempler verken i Nordisk dialektkorpus (for norsk) eller i NoTa-korpuset, og heller ingen eksempler med *finne* + infinitiv. Det betyr naturligvis ikke at denne konstruksjonstypen ikke finnes i norsk talespråk, men det gir oss en indikasjon på at den kanskje ikke er veldig frekvent.

6 Konklusjon

Konstruksjonene AcI og AcP med persepsjonsverb i oversetningen var begge vanligst i «lærd» eller «høvisk» stil i norrønt. Opp gjennom historien har både infinitiv og *V-ende* vært brukt i slike konstruksjoner i skandinaviske språk, og det har ikke alltid vært åpenbart hvorfor man har valgt den ene eller den andre formen. Infinitiv kunne brukes i konstruksjoner med verbet *finne* i oversetningen i norrønt, men i moderne norsk brukes bare *V-ende*. Forklaringen på dette er at det har konsolidert seg et system som er basert på de strukturelle og semantiske hovedfor-

skjellene mellom de to konstruksjonene AcI og AcP. Disse forskjellene har sitt opphav i latinsk syntaks og semantikk, men i moderne norsk er forskjellene naturlig nok ikke nøyaktig de samme som i latin. Det mønstret vi ser i moderne norsk er heller ikke identisk med de mønstrene vi ser i andre germanske språk, selv om konstruksjonene har mye til felles. Det finnes også forskjeller mellom norsk, svensk og dansk.

I norsk er det flere kriterier som må legges til grunn for å forstå bruken av de to konstruksjonene. For det første handler skillet mellom infinitiv og *V-ende* i konstruksjoner med persepsjonsverb om skillet mellom substantivisk og adjektivisk-adverbial funksjon. I de tilfellene der infinittledet kan omformes som en substantivisk leddsetning, brukes infinitiv, mens *V-ende* brukes der infinittledet kan omformes som en adjektivisk eller adverbial leddsetning. Et annet kriterium handler om den aksjonsarten som uttrykkes gjennom infinittledet. Durativ aksjonsart er en forutsetning for å kunne bruke *V-ende*. Et tredje kriterium handler om infinittverbenes semantiske innhold. En rekke verb vil aldri kunne opptre verken i AcI- eller AcP-konstruksjoner med persepsjonsverb fordi de ikke refererer til noe som er direkte observerbart. Et fjerde kriterium handler om persepsjonsverbenes semantiske innhold og diatese. Undersøkelsen har vist at det er svært få persepsjonsverb i norsk som brukes i oversetningen i AcI-konstruksjoner.

Til slutt må vi ikke glemme at bruken av begge disse konstruksjonene er påvirket av syntaktiske strukturer i andre språk. Selv om den viktigste påvirkningskilden i et historisk perspektiv har vært latin, må vi i denne sammenhengen utvilsomt også snakke om påvirkning fra andre germanske språk, særlig tysk, dansk og svensk. I nyere tid er det sannsynlig at påvirkning fra engelsk kan regnes som viktig når vi skal forstå bruken av *V-ende* i norsk, og at økt bruk av verbalt presens partisipp skyldes nettopp engelsk innflytelse.

Litteratur

- Ahlberg, Märta. 1942. *Presensparticipet i fornsvenskan. En syntaktisk studie*. Lund: Carl Bloms boktryckeri.
- Beito, Olav T. 1986. *Nynorsk grammatikk*. Oslo: Det Norske Samlaget.

- Budal, Ingvil Brügger. 2009. *Strengleikar og Lais. Høviske noveller i omsetjing frå gammalfransk til gammalnorsk*. Avhandling for graden philosophiae doctor. Universitetet i Bergen.
- Budal, Ingvil Brügger. 2018. A Translation and Its Continuation. The Use of the Present Participle in *Eliss saga ok Rósamundar*. *Bibliotheca Arnamagnæana – Opuscula XVI*, 63–89.
- Diderichsen, Paul. 1946. *Elementær dansk grammatik*. København: Gyl-dendal.
- Enger, Hans Olav & Kristian Emil Kristoffersen. 2000. *Innføring i norsk grammatikk. Morfologi og syntaks*. Oslo: Cappelen.
- Falk, Hjalmar & Alf Torp. 1900. *Dansk-norskens syntax i historisk fremstilling*. Kristiania: Aschehoug.
- Fischer, Olga. 1989. The origin and spread of the accusative and infinitive construction in English. *Folia Linguistica Historica* 8, 143–217.
- Fischer, Olga. 1994. The fortunes of the Latin-type accusative and infinitive construction in Dutch and English compared. I: *Language Change and Language Structure: Older Germanic Languages in a Comparative Perspective*. red T. Swan, E. Mørck & O. J. Westvik (red.), 91–134. Berlin: De Gruyter Mouton,
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Faarlund, Jan Terje. 2004. *The Syntax of Old Norse*. Oxford: Oxford University Press.
- Grimberg, Carl. 1905. Undersökningar om konstruktionen ackusativ med infinitiv i den äldre fornsvenskan. *Arkiv för nordisk filologi*, 21, 205–235 og 311–357.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft. 2011. *Grammatik over det Danske Sprog*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Hanssen, Eskil, Else Mundal & Kåre Skadberg. 1975. *Norrøn grammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Heggstad, Leiv. 1931. *Norsk grammatikk. Større utgåve*. Oslo: Olaf Norlis forlag.
- Heltoft, Lars & Marita Akhøj Nielsen. 2019. Fra gammeldansk til nutidsdansk. I: *Bøjning og bygning. Dansk Sproghistorie, bind 3*. red. E. Hjorth. Aarhus: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Aarhus Universitetsforlag.
- Indrebø, Gustav. 1951. *Norsk målsoga*. Bergen: John Grieg.
- Iversen, Ragnvald. 1973. *Norrøn grammatikk*. 7. utgave. Oslo: Aschehoug.

- Jespersen, Otto. 1905. *Growth and structure of the English language*. Leipzig: Teubner.
- Killie, Kristin. 2006. Internal and external factors in language change: present participle converbs in English and Norwegian. *Neuphilologische Mitteilungen* 107 (4), 447–469.
- Killie, Kristin. 2007. On the history of verbal present participle converbs in English and Norwegian and the concept of change from below. *Germanic language histories 'from below' (1700–2000)*. red. S. Elspass, N. Langer, J. Scharloth & W. Vandenbussche, 149–162. Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Kinn, Torodd. 2014. Verbalt presens partisipp. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 32, 1, 62–99.
- Larsen, Erling Georg. 1969. *Norrøn grammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lima, Geir. 2024a. Evidensialitet og persepsjonsverb i norsk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 42, 1, 115–151.
- Lima, Geir. 2024b. Konverbale konstruksjoner med presens partisipp i norsk. *Studia Scandinavica* 8 (28), 49–69.
- Lima, Geir. 2024c. Akkusativ med presens partisipp i norsk. *European Journal of Scandinavian Studies* 54 (2), 1–27.
- Lollesgaard, Johs. 1920. *Syntaktiske Studier over det ældste danske Skriftsprog (før ca. 1300)*. Nykøbing F: Stiftstidendes Bogtrykkeri.
- Lundin, Katarina. 2003. *Small clauses in Swedish*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 60. Lund: Department of Scandinavian languages, Lund University.
- Lødrup, Helge. 2016. Verbal present participles in Norwegian: Controlled complements or parts of complex predicates. *Proceedings of the Joint 2016 Conference on Head-driven Phrase Structure Grammar and Lexical Functional Grammar*. Polish Academy of Sciences, Warsaw, 380–400.
- Mikkelsen, Kr. 1911. *Dansk Ordføjningslære med sproghistoriske Tillæg*. København: Lehmann & Stages Forlag.
- Mørck, Endre. 2015. Hovedtrekk ved akkusativ med infinitiv i mellomnorsk. *Maal og Minne* 107 (hefte 2), 43–85.
- Mørck, Endre. 2023. Presens partisipp i mellomnorske diplom. *Maal og Minne* 115 (hefte 1), s. 133–183. <https://doi.org/10.52145/mom.v115i1.2184>

- Nesse, Agnete & Arne Torp. 2018. Dansketiden (1536–1814). *Norsk språkhistorie bind IV, Tidslinjer*. red. A. Nesse, 357–424. Oslo: Novus.
- Nygaard, Marius. 1879. Om brugen af det saakaldte præsens particip i old-norsk. *Aarsberetning for nordisk oldkyndighed og historie*. København: Thiele, 203–228.
- Nygaard, Marius. 1896. Den lærde stil i den norrøne prosa. *Sproglig-historiske studier tilegnede Professor C. R. Unger*. Kristiania: Aschehoug, 153–170.
- Nygaard, Marius. 1905. *Norrøn syntax*. Kristiania: Aschehoug.
- Næs, Olav. 1972. *Norsk grammatikk. Elementære strukturer og syntaks*. 3.utg. Oslo: Fabritius.
- Palmer, L. R. 1954. *The Latin Language*. London: Faber and Faber.
- Skadberg, Kåre. 1971. Noko om stil og syntaks i rettarbøtene frå Håkon V Magnusson. *Arkiv för nordisk filologi* 86, 179–231.
- Skautrup, Peter. 1953. *Det danske sprogs historie. Tredie bind*. København: Gyldendalske Boghandel.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson. 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Thurén, Camilla. 2008. *The Syntax of the Swedish Present Participle*. Doktoravhandling. Lund: Lunds universitet.
- Áfarli, Tor A. & Kristin M. Eide. 2003. *Norsk generativ syntaks*. Oslo: Novus.
- Aasen, Dagfinn. 1971. Om bøyde og ubøyde former av presens partisipp i klassisk gammelnorsk. I: *Mål og namn*. red. H. Magerøy & K. Venås, 337–387. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aasen, Ivar. 1848. *Det norske Folkesprogs Grammatik*. Kristiania: Werner & Comp.

Ordbøker

ODS = *Ordbog over det danske Sprog*. 1918–1956. 1–28. <<https://ordnet.dk/ods>>

Korpus

Leksikografisk bokmålskorpus (LBK)

Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo.

<https://www.hf.uio.no/iln/om/organisasjon/tekstlab/prosjekter/lbk/>
Nordisk dialektkorpus

Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo

<https://tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/>

Norsk talespråkskorpus – Oslodelen (NoTa-Oslo)

Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo.

<https://www.tekstlab.uio.no/nota/oslo/index.html>

Atekst Retriever, digitalt mediearkiv, Retriever Norge AS.

<https://www.retrievergroup.com/no/product-mediemarkivet-atekst>

English abstract

This article deals with two syntactic structures in Norwegian which are referred to here as Accusative with Infinitive (AcI) and Accusative with Present Participle (AcP), notably in constructions with the verbs *finne* ('find'), *se* ('see') and *høre* ('hear'). The article argues that the present participle (*V-ende*) in Norwegian may have verbal function, and when certain criteria are met, we may find a structure that is similar to the Latin AcP construction in modern Norwegian. The article shows that there is not necessarily a clear distinction between the use of the infinitive and *V-ende* after verbs of perception in Norwegian and in other Germanic languages. The differences between AcI and AcP in Norwegian are primarily related to aspect, but there are also important structural and semantic differences between them that are discussed in the article.

Geir Lima

Universitetet i Sørøst-Norge

Institutt for språk og litteratur

Gullbringvegen 36

NO-3800 Bø

geir.lima@usn.no